

Українська етнорелігія в широкому значенні – сукупність релігійних вірувань, які побутували на теренах України, у їхньому еволюційному розвитку, включаючи:

1. релігію племен і народів найдавнішої доби, яких прийнято вважати предками українців як в етнічному, так і в культурно-історичному планах;
2. релігію східнослов'янських племен Київської Русі, що існувала до прийняття християнства як офіційної релігії;
3. народно-побутову релігійність, що існувала паралельно з офіційним християнством протягом останнього тисячоліття;
4. сучасне відроджене українське язичництво.

В.Докаш* (м. Чернівці)

ПРОБЛЕМИ ХІЛІАЗМУ В ПРОТЕСТАНТСЬКІЙ ТЕОЛОГІЇ

2000-й рік інтерпретувався богословами різних течій як “особливий”, “завершальний”, як такий, що повинен визначити подальшу долю людства. Точки зору на період, який наступить після нього, а відповідно і про долю цивілізації в майбутньому були достатньо песимістичні. Їх можна класифікувати в такій послідовності: цивілізація дійшла до межі свого існування, вона поступово буде вмирати; глобальні проблеми сучасності (екологічні, соціальні, моральні) є ознакою “кінця часів”. Звідси дві перспективи: віруючих очікує спасіння, вічність, рай, царство Боже на Землі, а невіруючих, відповідно, вічні страждання, небуття. Тому кінець 2000-го року, на думку богословів, знаменує собою передісторію, а наступне тисячоліття – справжню історію, історію нової, Божої цивілізації.

Цей рік характеризувався різким підвищенням популярності ідей кінця світу, Армагеддону, очікування страшних природних і соціальних катаклізмів для людства. Особливою активністю тут відрізнялися так звані месіансько-есхатологічні течії – адвентизм, свідки Єгови, у яких ідеї “страшного суду” та настання Царства Божого після цього є провідними. Про це дуже багато писалось в засобах масової інформації.

У січні 1999 року, наприклад, у французькій газеті “Фігаро”, в статті “Єрусалим і глашатаї апокаліпсису” говорилося: “За оцінками

ізраїльської служби безпеки біля сотні “мілленаристів” зібрались на Елеонській горі і поблизу неї в очікуванні парусії чи апокаліпсису”.

Відповідно в “Щорічнику Британської енциклопедії за 1998 рік” наводяться дані про “секти, які проповідують кінець світу”. Серед інших там згадуються секти самовбивць, такі як “Ворота неба”, “Храм народу”, “Храм сонця”, “Аум Сінрікйо” [Откуда берутся апокалиптические страхи // Сторожевая Башня.- Бруклин, Нью-Йорк.- 1 декабря 1999 года.- С. 3-4].

Враховуючи актуальність цієї проблематики та майже повну відсутність релігієзнавчих досліджень з останньої є потреба проаналізувати богословські вчення хіліазму, мілленаризму та бачення ними майбутнього людської цивілізації, а відповідно визначити специфіку поглядів кожної конфесії на ці питання.

У представленій статті буде проведено компаративний аналіз в рамках лише трьох протестантських течій – адвентизму, баптизму, єговизму. Необхідно також зауважити, що протестантські теологи, пропонуючи своє розуміння майбутнього людства, все ж таки будують свої прогнози, посилаючись на біблійні пророцтва із книги “Об’явлення”. Тим самим вони переслідують мету доказати, що пророцтва, описані в Священному Писанні, обов’язково збудуться, а відповідно ще раз попередити людей, що в них ще є час, а тому і шанс переглянути свої ціннісні орієнтації.

Прогнози про майбутнє людства сьогодні є однією із провідних тем футурології, в богослов’ї ж вони об’єднуються, як уже зауважувалось раніше, поняттями “хіліазм”, “мілленаризм”. Слід зазначити, що вчені – релігієзнавці і теологи по-різному трактують ці категорії. У “Релігієзнавчому словнику” знаходимо, що хіліазм, мілленаризм (гр. *chilioi*, лат. *millenium*) – дослівно тисяча, тисячолітнє Царство Боже на Землі та вчення про нього. Хоча обидва поняття ведуть мову про одне й те ж явище – тисячолітнє Царство, термін “хіліазм”, як вважають релігієзнавці, більше належить східній християнській традиції, тоді як на Заході поширені поняття “мілленіум”, “мілленаризм”.

Ідея хіліазму базується, як вважають релігієзнавці, на провідній біблійними пророками ідеї земного царювання Месії. У християнстві хіліазм – тисячолітнє царювання Ісуса Христа, яке встановиться з Його другим пришествям, обітниця, про що містить опис у текстах Нового Завіту. Як свідчить аналіз, єдиної точки зору як на термін, так і форму приходу Ісуса Христа в богословів немає. Є два погляди на цю подію: або перед його тисячолітнім царюванням (премілленаризм), а чи ж після (постмілленаризм) [Релігієзнавчий словник.- К., 1996.- С. 364]. Перш ніж розпочати аналіз протестантських ідей хіліазму та мілленаризму, слід, на нашу думку, сказати, що богослови специфічно трактують як

* Докаш В.І. – кандидат філософських наук, доцент кафедри релігієзнавства і теології Чернівецького Національного університету імені Ю.Федьковича.

історіографію, так і час “кінця світу”, другого пришествя Ісуса Христа, образ Царства Божого.

Сказане можна проілюструвати на прикладі вчення диспенсціоналізму, створеного Дж.Н.Дарбі в 1830 р. Згідно системи диспенсціоналізму (баптистська точка зору – Д.В.), вся історія поділяється на сім періодів у відповідності з різними принципами управління. За цією схемою ми знаходимося на шостій стадії – стадії виконання благодаті як віку церковного правління чи правління благодаті, що проіснує до другого приходу Ісуса Христа, враховуючи, що ідея Ісуса Христа про царство на Землі під час його земного служіння не реалізувалася. Перший прихід, у свою чергу, повинен був знаменувати, на думку богослова У.Барклі, останню стадію розвитку людського суспільства. Тому, згідно з вченням диспенсціоналізму, коли Ісус Христос знову повернеться на Землю, він буде царувати в Єрусалимі одну тисячу років [Барклі У. Толкование Откровения Иоанна.- БСБ, 1987.- С. VIII-IX].

Подібну інтерпретацію історичної періодизації пропонують і Свідки Єгови. Єговісти вважають, що людство вже прожило 6 тис. років і сьогодні ми живемо в завершальній частині сьомого періоду. Цей період закінчиться “Війною того великого дня Вседержителя Бога”, Армагеддоном.

Ще один, не менш оригінальний погляд стосовно періодизації історії, кінця світу та Царства Божого пропонують адвентисти. Вони, посилаючись на пророчі нариси книги “Апокаліпсис” про сім церков [розділи 2-3]; сім печаток [розділи 4-8]; сім труб [8: 2-11] говорять про сім періодів історії. Сім церков, на їх думку, являють собою сім послідовних періодів як історії церкви, так і людської історії. Адвентисти, подібно єговістам, вважають сьомий період останнім в історії цивілізації, де після останньої битви Бога з Сатаною викупленим буде запропоновано вічне життя в земному Царстві [Тисяча лет // Настольная книга служителя.- Т.1.- М., 1989.- С. 118-120].

Що стосується приходу Ісуса Христа та існування тисячолітнього Царства (як першої стадії вічності – В.Д.), то у протестантських теологів з цього приводу єдиної точки зору ніколи не було. Пропонувались такі підходи до цієї проблеми:

- Христос повернеться на початку тисячоліття;
- в кінці тисячоліття;
- ніякого тисячоліття не буде. Христос просто повернеться, що знаменуватиме кінець усієї історії людства і початок вічного блаженства [Барклі У. Толкование Откровения Иоанна.- С. IX].

Вчення про тисячолітнє Царство є достатньо специфічним елементом протестантської есхатології, тому слід, як ми думаємо, відокремити його від християнського вчення про Царство Боже взагалі. А для цього визначити, чим воно є як стадія вічного Царства. Тут слід враховувати загальнохристиянську концепцію реалізації ідеї Царства Божого (раю – В.Д.) на Землі. Це – другий прихід Ісуса Христа – боротьба Бога з Сатаною (Армагеддон, страшний суд) – Царство Боже (в його різних стадіях – В.Д.). Зауважимо, що Свідки Єгови вважають, що Ісус Христос є тільки виконавцем; рішення ж про Царство Боже, на їх думку, приймає тільки Єгова. Розглянемо різні підходи до цієї проблеми.

Баптистській богослов У. Барклі, посилаючись на “Апокаліпсис”, пропонує таку точку зору: під час другого приходу Ісуса Христа знищуються неправдиві, на протязі тисячі років існує Царство Святих (як перша стадія – В.Д.), після чого буде остання битва з силами зла, а вже потім – Золотий вік Божий [Барклі У. Толкование Откровения Иоанна.- С. 9].

У адвентистів дещо інше трактування цього питання. Другий прихід Ісуса Христа, згідно їх віровчення, призведе до перемоги над земними урядами [Об. 18:11-21], після чого, коли Земля лежить спустошеною, викуплені протягом 1000 років житимуть на Небі з Христом. Після закінчення тисячолітнього періоду на Небі Христос разом з викупленими, а також Новий Єрусалим, опускаються на Землю. Пробуджені, ті, хто відкинув спасіння, після нападу на Єрусалим знищуються [Об. 21:1-25; Настольная книга Служителя.- С. 120].

Аналізуючи єговістську концепцію хіліазму, зауважимо, що Свідки Єгови вважають, що вчення про Царство Небесне (тисячолітнє – В.Д.) є головним вченням Ісуса Христа, одним з найреволюційніших учень, які коли-небудь хвилювали і змінювали людське мислення. Вони також впевнені, що Ісус Христос зробив проблему Царства головним предметом свого проповідування. Так, “Британська енциклопедія”, посилаючись на єговістів, стверджує, що Царство Бога загалом визнається головною метою вчення Ісуса [Что означает для многих Царство Бога // Сторожевая Башня.- 15 марта 1992 года.- С. 3]. Свідки Єгови, у свою чергу, посилаючись на книгу Об’явлення (розділи 20-22), запевняють, що це місце вселяє їм надію на тисячолітнє Царство Христа, яке передує вічному щастю на Небі і Землі. Недаремно ж вираз “тисячу років” шість раз зустрічається в перших семи віршах розд. 20. Цитуючи Ісайю 45:12-18 (“Бог створив землю не даремно, а для проживання”), вони вірять, що Бог виконає свою волю як на Небі, так і на Землі [Благая весть из Апокалипсиса // Сторожевая Башня.- 15 марта 1992 года.- С. 12-14].

Розбудовуючи ідею тисячолітнього Царства, єговістські богослови пропонують своє бачення процесу досягнення та розвитку Царства. По-перше, вони стверджують, що сьогодні є всі передбачені в пророцтвах ознаки другого (невидимого) приходу Ісуса Христа: війни, землетруси, голод, епідемії, всесвітнє проповідання благої вісті про Царство Бога [Мт. 24-25 розд.; Мк. 13 розд.; Лк. 21 розд.]. По-друге, вони, як приклад, наводять конкретні розрахунки, згідно яким Ісус Христос розпочав створення тисячолітнього Царства в 1914 році. Чому саме цей період? Єговісти вважають, що “сім часів” чи 2520 років, які почалися в 607 році до н.е., коли був спустошений Єрусалим [Лк. 21:24; Дан. 4:20] закінчилися саме в 1914 році розпочався невидимий прихід Ісуса Христа. На їх думку, скоро Цар вічності Єгова, який діє через свого небесного фельдмаршала Христа Ісуса дасть йому добро на покарання християнського світу й інших релігій Вавилону Великого [Об. 17:16-17]. Після цього Ісус “прийде”, щоб об’явити державам і народам світу вирок і виконати його [Мт. 25:31-34]. І вже після цього буде Армагеддон, під час якого Ісус Христос знищить політичну й комерційну частини системи Сатани (земні уряди – В.Д.), що обрані вічно жили в оновленому світі [Об. 9:11-16; 21:3-5; Восхваляйте ИАГ // Сторожевая Башня.- 1 апреля 1999 года.- С. 16-20].

Враховуючи наявність “ознак часу кінця” [Лк. 21:31], що підтверджують невидиму присутність Ісуса Христа на Землі, починаючи з 1914 року, єговісти запевняють, що цей етап знаменує собою закінчення часів язичників і початок перехідного періоду від людського правління до тисячолітнього Царства Христа. Про те, що такий період буде, зазначається, на думку єговістів у Священному Писанні [Пс. 109:1-2; Об. 12:7-12]. Посилаюсь на ці положення, “Сторожева Башня” так описує технологію руху від перехідного періоду до тисячолітнього Царства:

1. Христос сидить на Небі по праву руку Єгови, поки не наступить час його другого приходу.
2. Потім на Небі відбудеться війна, в результаті якої Сатана буде скинутий на Землю, що принесе горе землі.
3. Христос почне царювати серед своїх ворогів протягом часу, існування якого не перевищує одного покоління.
4. Зло буде повністю знищене у “великій скорботі”, яка досягне свого апогею в битві Армагеддон.
5. Наступить тисячолітнє мирне Царство Христа [Мт. 24:21, 33-34; Об. 16:14-16; Благая весть, о которой они хотят рассказать // Сторожевая Башня.- 1994.- С. 14-16].

Необхідність настання тисячолітнього Царства виправдовується ще й тим, що ні Ліга націй, ні ООН не змогли подолати безпорядки на

Землі й встановити мир. Людство, таким чином, жадає мирного уряду. Єгова збирається його створити, де Царем буде Ісус Христос [Іс. 9:6-7]. Отже, досконалий уряд буде на Небі. Вважається, що коли Син Людський сяде на престол слави, поруч з ним, на 12-ти престолах будуть сидіти його апостоли [співурядовці.- Лк. 12:32].

У співурядовці також ввійдуть 144 тисячі послідовників Христа [Об. 14:1-4; 20:6]. Вони, як і Христос, вмирають, залишаючись вірними Богу Єгові, і воскресають до духовного життя на Небі [1 Пет. 3, 18]. На Землі ж для керівництва будуть призначені “князі” (урядові наглядачі – Пс. 44:17).

Цей досконалий уряд, згідно єговістського віровчення, розпочав свою роботу на Небі з 1914 року. Цей рік, як вважають єговісти, це початок “хвороб” (означений біблійними пророцтвами про війни рік – Дан. 12:4). Він обраний в ролі пророцької ознаки тому, що руйнації у Першій світовій війні були більшими, ніж у всіх 900 війнах за попередні 2500 років. Початок “часу кінця”, перехідного періоду обраний за свідченнями єговістів вірно, адже “хвороби” збільшилися під час Другої світової війни в чотири рази, що говорить про виконання передбачених Ісусом пророцтв про страхи людей щодо вселенських бід [Лк. 21:25-26; Я творю всё новое // Сторожевая Башня.- 1989.- С. 15-30].

Тут слід, на нашу думку, зробити ряд зауважень щодо функцій небесного уряду та форм його функціонування. По-перше, як показує аналіз єговістської літератури, існує думка, що під керівництвом небесного уряду, починаючи з 1914 року дається глобальне свідчення і сьогодні ми знаходимося на порозі обіцяних “нового неба” і “нової землі”. Скоро людство буде позбавлено не тільки від руйнівних дій стихій, але й від болі, страждань, внаслідок яких воно мучиться протягом останніх 6 тис. років. Буде торжувати принцип, що “минуле пройшло” [2 Пет. 3:13; Об. 21:14; Стихийные бедствия – от Бога // Сторожевая Башня.- 1 декабря 1993 года.- С. 8-10]. По-друге, потрібно зауважити, що згідно єговістській хіліастичній концепції, перехідний період закінчиться і настане мирне тисячолітнє Царство тоді, коли сформується помазана Святим духом корпорація керівників, яка б складалася з тих, хто представляє людство [Рим. 8:15-17; Об. 14:1-3].

Що ж буде являти собою уряд Христа? Він називав це правління, (чи уряд) “Царством Небесним” чи “Царством Божим” [Мт. 5:3,20; Лк. 7:20]. Це так зване “мале стадо” (від грецьк. “мікрос” – маленький, невеликий), яке вказує на кількість [Лк. 12:32]. Точне число цих правителів – 144 тисяч. Ця правляча корпорація в Союзі з Христом, згідно віровченню, і є Царство, про яке закликав молитися Ісус Христос. А також це організація, яка ліквідує на Землі нездатне правління, а відтак

відновить справедливість у нашому загальному домі на планеті Земля й поверне невичерпну життєдайну силу тим, хто буде жити на Небі [Пс. 36:29; Мт. 6:9-10].

Оскільки, читаємо в єговістському часописі, людське правління, яке буде замінене Царством Бога, проявило свою бездіяльність, Єгова надто скрупульозно підбирає й перевіряє тих, хто ввійде в його уряд. Тому Ісус (нагадуємо, що він є виконавцем волі Єгови і відповідає за формування уряду) встановив вимоги щодо віри і поведінки тих, хто ввійде в його керівництво. Це, в першу чергу: лагідні, ті, які люблять справедливість, чисті серцем, миротворці [Мт. 5:3-9; Об. 2:10]. Інші ж, праведні, як ті, що живуть і воскреслі наслідують прекрасну Землю [Кто идѣт на небо // Пробудись.- Бруклин, Нью-Йорк.- 8 января 1999 года.- С. 27].

Відносно останніх хотілося б зауважити, що вони будуть вибрані із великої кількості людей, тому що якраз до компетенції небесного уряду буде відноситися право поділяти людей на дві категорії: тих, які підуть в муку, на смерть, і тих, які отримають життя вічне. [Мт. 19:28; 25:31-32, 46]. Таким чином, Царство Бога встановить небесний уряд. Звідси, можемо зробити висновок, що єговісти ведучи мову про Царство Небесне (тисячолітнє), вважають його стадією, етапом Царства вічного, земного, раю.

Які ж благословення дає правління небесного уряду? Усе це узагальнено виглядає як ліквідація всього того, що є постійними проблемами для людства і означає наступне:

1. Щастя поширюється по всій Землі. Під “новим небом” – небесним Царством буде “нова земля” – всесвітнє товариство із слухняних підданих [“не буде вже ні плачу, ні стогону, ні хвороб” – Об. 21:14].
2. Смерті більше не буде. Останній ворог людей – смерть – помре [1 Кор. 15:26]. Воскреснуть ті, хто знаходиться в Божій пам’яті [Ів. 5:28-29].
3. Прекрасне здоров’я замінить хвороби й фізичні вади. Великий лікар – Ісус Христос застосує цінність своєї викупної жертви для зцілення народів [Об. 22:1-2; Мт. 20:28; Ів. 2:1-2].
4. Продовольчі запаси будуть величезними [Пс. 71:16; Іс. 25:6]. Під правлінням Царства земних жителів більше не буде лякати голод.
5. Вся Земля стане раєм [Лк. 23:43]. На Землі очищеній від зла і перетвореної в приємну, схожу на парк, планету люди будуть насолоджуватися вічним життям. Ці прекрасні перспективи пропонуються всім слухняним людям [Что означает для многих Царство Бога // Сторожевая Башня.- 15 марта 1992 года.- С. 4-7].

Дещо відмінну точку зору на хіліазм (тисячолітнє Царство) ми бачимо у адвентистів сьомого дня. Зразу ж зауважимо, що вони мають більш чітку доктрину про це явище, хоча не завжди послідовні у визначеннях.

Тисячу років, читаємо в “Настольной книге Служителя”, часто називають “мілленіум” (від лат. “*мілля*” – тисяча і “*аннус*” – рік), тобто період в тисячу років. В літературі ж, на їх думку, цей період інколи помилково називають “тисячолітнім Царством”. Хоча в інших джерелах (наприклад, у “Голосі пророцтва”) вони використовують поняття “тисячолітнє Царство”.

Однак адвентисти послідовні в одному. Цей період, згідно книги Об’явлення (розд. 20) хронологічно розташовані між першим і другим воскресінням [Настольная книга служителя.- С. 187]. Вони вважають, що є чіткі показники тривалості тисячолітнього періоду: це два воскресіння мертвих. Перше воскресіння вказує на початок тисячолітнього царювання викуплених; друге – на його кінець. [Об. 20:1-6]. І проходити воно буде не на Землі, як про це ми читали в “Релігієзнавчому словнику”, а на Небі [Голос пророцтва. Заочный курс изучения Библии на дому. Тысячелетнее Царство. Урок 24.- С. 139-141].

Взагалі ж адвентисти сьомого дня, розглядаючи доктрину про тисячу років царювання Христа зі своїми послідовниками, умовно поділяють їх на три періоди:

1. Події на початку тисячі років: цей час починається Другим пришествям Христа (Об. 20). Христос на “білому коні” зійде з неба в супроводі небесного воїнства. Він поразить жителів землі “духом вуст своїх”, і трупи вражених будуть лежати на поверхні Землі [Об. 19:11-21]. Потім відбудеться перше воскресіння, воскреслі ж – праведні будуть царювати з Христом [Об. 20:4-6]. Якщо Свідки Єгови говорять про конкретне число тих, хто буде царювати – 144 тис., то адвентисти тільки констатують, що померлі праведники будуть воскресені, а ті, що залишились у живих – миттєво преображені. Потім всі викуплені будуть знесені назустріч Господу [1 Сол. 4:16-17; 1 Кор. 15:51-54]. Згідно Євангелії від Івана (14:1-3), Христос приведе спасених в дім свого Батька, який він приготував на Небі. У відповідності з адвентистським віровченням на початку тисячі років Сатана буде “скований” і кинутий в “безодню”, щоби народи не зводив уже, поки не закінчиться тисяча років [Об. 20:3].
2. Події протягом тисячі років: у цей час на Землі не буде жодної людської істоти. Вона буде спустошена і зруйнована при Другому приході Ісуса Христа. Викуплені будуть царювати з Христом одну тисячу років [Об. 20:4]. Христос візьме їх на Небо [Ів. 14:3; Євр.

11:16]. Вони будуть сидіти на престолах і їм буде надане право судити. [Об. 20:4]. Разом з Христом викуплені досліджують життя тих, хто не вибрав спасіння. І, зрештою, нечестивим буде призначено покарання.

3. Події в кінці тисячі років: у кінці цього періоду наступає друге воскресіння – нечестивих [Об. 20:5]. Сатана також буде звільнений із свого полону. У нього з'явиться ще одна можливість обманювати людей. І він підмовить нечестивих напасти на святе місто [Об. 20:8-9], яке до цього часу опуститься на землю [Об. 21: 2]. Вони оточать Небесний Єрусалим, але з неба впаде вогонь і спалить їх. Це – “смерть друга”. [Об. 20, 14]. Потім Господь створить нове небо і нову Землю, на якій будуть жити вічно вибрані [2 Пет. 3:12; Об. 21:1-2; Настольная книга служителя.- С. 189-190].

Підсумовуючи все вище сказане, можемо стверджувати, що при всій специфіці підходів протестантів до вчення хіліазму, все ж таки вони притримуються єдиної точки зору відносно наступних питань:

1. В останні часи ми спостерігаємо всі ознаки, які передбачалися новозавітними пророцтвами про “страшний суд”, “Армагеддон”, “кінець світу”.
2. Земні уряди доказали свою нездатність керувати цивілізацією і повинен наступити час “Божого правління”. Людство вступило в свою останню стадію (7-е тисячоліття), яке знаменує собою початок перехідного періоду від земного правління до небесного.
3. З другим приходом Божого посланця на Землю наступить період тисячолітнього небесного правління Ісуса Христа із своїми співурядовцями (апостолами і обраними), де буде знищено Сатану, всіх неправедних, земля буде очищена і на ній запанує вічне блаженство.

Як бачимо, при всій специфіці підходів протестантів до вчення хіліазму, все ж таки можна говорити про певну їх подібність в наступних питаннях:

1. Цивілізація прожила шість своїх не найкращих стадій і знаходиться на 7-мій – останній, за якою, згідно апокаліптичним прогнозам буде кінець. Протестантська есхатологія запевняє, що сьогодні є всі ознаки “кінця”.
2. Після “часу кінця” наступить “День Господній” і почнеться будівництво Царства Божого.
3. Царство Боже, згідно протестантському хіліазму, у своєму становленні проходить два етапи:
  - Тисячолітнє Царство на Небі, під час існування якого буде вирішуватися доля людства;

- Знищення сил зла (Сатани), як і нездатної правлячої земної системи і побудова опісля Божого Царства на Землі з його вічним блаженством.

С. Качурова* (м. Харків)

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ УСТРІЙ НОВОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ

Друга половина ХХ століття виявилася настільки убогою на події всесвітнього масштабу, що іноді здається, що цих подій не було взагалі. Проте, незважаючи на те, що дотепер питання про критерій «всесвітнього-історичного» так і залишився відкритим. Всі відчують, що відбувається щось зовсім не те, як це було колись. Дійсність, у порівнянні з минулим, бачиться якоюсь карликоподібною, дрібязковою, короткочасною, нічого не вартою.

Кожний історичний народ залишав людству щось своє, особливе, оригінальне: римляни – право, греки – класичне мистецтво і філософію, китайці – порядок та етикет, індуси – споглядання і прагнення до внутрішнього вдосконалення. А ми? Що ми залишимо в дарунок нащадкам? Не розвинути донезмоги індустрію, мета якої – виживати й одержувати задоволення? У порівнянні з здобутками історичних титанів, така спадщина може викликати лише почуття сорому від безглуздої втрати часу.

Історія вгасає (Фукуяма). Людська трагікомедія наближається до фіналу. Сучасні народи, головні діючі особи в ній, змивши грим, забувши про сюжет (де кожний повинен був грати свою роль, свою індивідуальність) тепер за лаштунками, за одним столом святкують свою знеособлену спільність (Ж.-Л.Нансі). Правда, говорячи загальні слова, займаючи загальні місця, задовольняючи загальні потреби (ООН), то один, то інший «герой» раптом впадає в історичне «забуття» і починає «з роллю» поводитися. Тоді сіра істинність дійсності поглинається барвистою підробкою минулого (Німеччина 1933-1945 рр.). Мабуть, втрачена оригінальність вабить до себе, в той час як наявна одноманітність є сумною.

Але ось якийсь незримий режисер владним окриком повертає «кустна» до прозаїчної реальності пост історичного буття. Цей режисер – світський, демократичний, заснований на принципах лібералізму і

---

* Качурова С.В. – доцент Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (м. Харків).